

5. Прихода М.В. Український науковий текст: між традицією та інноваціями /М.В.Прихода [Електронний ресурс] .- Режим доступу: www.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/.../

6. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: наук.-метод. посіб. / В.В. Рибалка. - К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2011. - 428 с.

7. Селігей П. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт / Пилип Селігей // Вісник НАН України, 2007. - № 9. - с. 20-28.

Семенов Е.Н. Научная речевая культура как основа профессионального саморазвития

Представлено содержание научной речевой культуры как неотъемлемой составляющей профессионального саморазвития преподавателя высшей школы. Доказывается важная роль культуры работы с научным текстом, в частности культуры чтения, составления и научного редактирования. Акцентируется внимание на текстовой, жанровой, библиографической, стилистической, терминологической, лексикографической компетенциях исследователя.

Ключевые слова: научный текст, научная речевая культура, профессиональное саморазвитие, компетенции исследователя.

Semenog O. M. Scientific language culture as the basis for professional self-development

It is outlined the content of scientific language culture as an integral part of professional self-development of high school teacher in the article. It is proved essential role of culture work with scientific texts, including cultural reading, compiling and scientific editing. The attention is accented on the textual, genre, bibliographic, stylistic, terminological, lexicographical competencies of researcher.

Key words: scientific texts, scientific language culture, professional self-development, competencies of researcher.

Отиц О.М.,

вчений секретар, завідувач відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, професор, доктор педагогічних наук

ЕСТЕТИКА І ЕТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Педагогічна дія розглядається у статті як найелементарніша складова педагогічної діяльності, що відзначається неповторністю і своєрідністю й виступає репрезентантом педагогічної майстерності викладача та його творчої індивідуальності. Естетика і етика цієї дії є чинниками, що зумовлюють якість і результативність педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагог, педагогічна дія, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, естетика, етика, якість та ефективність.

Педагогічна діяльність - це складова цілісної системи професійної діяльності, що має соціономічний характер і реалізується як рефлексивне керування фахівця у галузі освіти процесом самостійної діяльності учнів чи студентів з навчання, виховання та розвитку їхньої особистості. Це - мета-діяльність, надбудована над вільною й, до певної міри, автономною діяльністю інших суб'єктів педагогічного процесу [2, 17-19]. У зв'язку з цим її ефективність та якість визначальною мірою залежать від мотивації й власної активності цих суб'єктів, а їхні мотиви й зусилля, у свою чергу, зумовлюються їх зацікавленістю та психологічною комфортністю в ході організації педагогічної взаємодії.

Створення такої сприятливої (а у її найвищому вияві - фасилітативної) атмосфери взаємодії педагога з вихованцями залежить від внутрішнього, морального та естетичного змісту його особистості, який об'єктивується в його дії, надаючи їй характеру або краси педагогічної дії, що є ознакою педагогічної майстерності, або потворності цієї дії, що свідчить про професійну неспроможність педагога й призводить до професійного вигорання його самого та виникнення дидактогенії в його учнів.

Зважаючи на це, в сучасній педагогіці посилюється увага не лише до аксіологічних, телеологічних й технологічних аспектів педагогічної дії, а й до її естетичних та етичних засад, адже саме завдяки їм педагогіка набуває значення «високого мистецтва навчання і виховання» [3].

Необхідність обґрунтування цих засад переконливо доведена І. Зязюном, який розглядає педагогічну майстерність як красу педагогічної дії. Їх дослідженню присвятили свої праці також інші вчені-педагоги України й зарубіжжя: Г. Васянович, І. Синиця, Л. Хоружа, В. Чернокозова, І. Чернокозов та ін. Втім, зміст їхніх наукових пошуків охоплює переважно проблеми педагогічної етики, а естетичні засади педагогічної дії до цього часу залишаються, фактично, не розробленими.

Фундаментальне значення педагогічної дії для функціонування усіх освітніх інститутів полягає, на нашу думку, в тому, що, по-перше, вона є найменшим і найважливішим елементом діяльності, без якого унеможливується сама ця діяльність (недаремно ж апостоли проповідували, що «віра без діл - тобто без відповідних їй дій - є мертвою»).

По-друге, дія є способом об'єктивації сутності речей, явлення цієї сутності світу. Можна говорити багато правильних і красивих слів, позиціонувати себе певним чином, а вчиняти зовсім протилежно до того, що проголошується. Один з таких прикладів знаходимо знову ж таки у Святому Писанні, коли Христос, розуміючи фальшиве, напускне благочестя фарисеїв, звертається до єврейського народу зі словами: «Те, що вони вам говорять, виконуйте, по справах же їхніх не чиніть».

По-третє, якщо педагогічну діяльність можна схарактеризувати у педагогічній теорії за допомогою узагальнюючих підходів і теоретичних положень, які задають певну модель, еталон цієї діяльності й розповсюджуються на усю педагогічну систему, різні сфери педагогічної науки і практики, то педагогічна дія завжди є індивідуальною й неповторною, а отже, кожен педагог здійснює педагогічну діяльність по-своєму, хоча й користується при цьому загальними теоретичними і методичними засадами. Причому, серед освітян став крилатим вислів: «усі погані педагоги - погані однаково, а всі гарні - гарний кожен по-своєму».

Наголошуючи на домінуючій ролі в педагогіці не лише педагогічної теорії, доступної в основному науковцям, а передусім,

Педагогічна майстерність як вияв творчої індивідуальності вчителя

педагогічної практики, дії, яку щоденно режисує й реалізує педагог, І. Зязюн обстоює фундаментальне значення у педагогічній майстерності естетичної і етичної педагогічної дії.

Зумовлюючи собою зміст, особливості розгортання та ефективність розв'язання будь-якої ситуації людського буття, дія відіграє визначальну роль у вихованні. Адже якщо батьки чи педагоги, виховуючи дитину, говорять їй правильні речі, а самі діють усупереч цьому, то дитина засвоює не досвід слів, інформації, знань, а досвід дій, вчинків. І тоді в її свідомості зароджується подвійний стандарт: одне декларувати, проголошувати - інше робити у реальному житті. Негативні, а нерідко й руйнівні наслідки цього ми спостерігаємо і в зовнішній, світовій політиці, і у внутрішній політиці, й в інших сферах суспільного життя.

Вважаємо, що змінити такий порядок речей можна за умови, якщо виховувати підрастаюче покоління, уникаючи подвійних стандартів, тобто формувати таку особистість, у якій слово не розходиться з ділом, її діями. І в цьому зв'язку головна роль належить вітчизняним закладам освіти, незалежно від типу і рівня акредитації, оскільки саме у них відбувається соціалізація, особистісне і професійне становлення майбутнього громадянина нашої держави, підготовка фахівця, який розбудовуватиме її і зміцнюватиме її авторитет у світі.

Будучи основою педагогічного процесу й педагогічної взаємодії, педагогічна дія стає способом об'єктивації педагогічного задуму викладача і детермінантою формування системи зумовлених нею дій як в нього самого, так і в його вихованців. Але оскільки дія, за визначенням, є фізичним докладанням праці, то це означає, що вона вимагає від педагога, який хоче її здійснити, певного напруження сил. Адже якщо обговорювати педагогічні проблеми, планувати процес їх вирішення, але при цьому нічого не робити, то усі ці теоретичні викладки будуть марними.

А досягти максимального напруження сил можливо за двох умов: або коли людина відчуває моральний обов'язок щодо їх здійснення (і тоді вона сама пересилує себе й примушує щось робити), або коли вона має сильне бажання це робити, навіть усупереч заборонам і обмеженням, що досить точно відображено в російському прислів'ї «охота пуще неволи».

Ці аспекти, власне, і є, на нашу думку, головними естетичними і етичними механізмами самодетермінації майстерної педагогічної діяльності.

Найважливішим критерієм ефективності цієї діяльності виступає краса педагогічної дії, оскільки краса володіє могутньою силою приваблювати до себе людину. Як влучно зазначив Лопе де Вега, «сила долає силу, краса перемагає усіх». Саме тому людина завжди тягнеться до краси, у чому б вона ні виявлялася.

Водночас, сама краса може мати різні модальності: бути холодною, пристрасною, згубною, беззахисною, жертвовною тощо. Тобто, у красі естетичний аспект завжди поєднується з етичним.

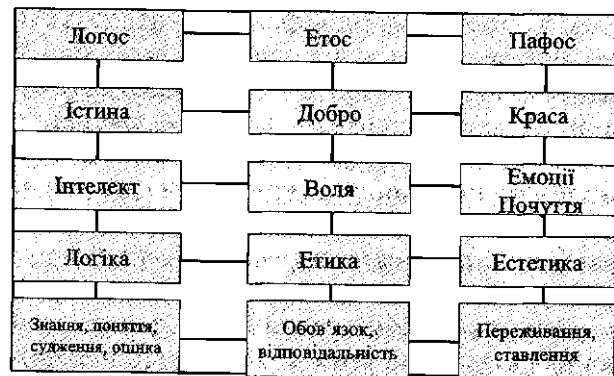
«Прекрасне пробуджує добре, - зазначав К. Ушинський. - Збудить у людини ширший інтерес до всього корисного, високого і морального - і ви можете бути переконаними, що вона на все життя збереже людську гідність» [5, 406-407]. Саме це, напевне, мав на увазі й Ф. Достоєвський, коли проголосував, що краса врятує світ.

Краса педагогічної дії є найвагомішою причиною того, що педагогіка вважається водночас наукою і мистецтвом. У такому розумінні вона забезпечує цілісність формування особистості, оскільки «науково-мистецька» педагогічна дія спрямована водночас на усі три сфери особистості: інтелектуальну, афективну і вольову.

Подібність педагогічної дії до мистецької, зокрема, риторичної, виявляється в тому, що обидві вони будуються на основі триєдності *логосу- етосу - пафосу* (схема 1).

Схема 1

Мистецький характер педагогічної дії

Логос передбачає культуру оперування поняттями, судженнями, висновками й аргументами. Етос - моральні якості

Педагогічна майстерність як вияв творчої індивідуальності вчителя митця й педагога, що створюють їхній позитивний імідж і дають їм моральне право представляти свої ідеї у мистецькому творі, виступі чи зреалізувати їх у педагогічній взаємодії. Пафос - це вміння митця й педагога впливати на естетичні емоції й почуття глядачів, слухачів і відповідно - учнів, викликаючи в них естетичне задоволення й емоційне піднесення.

Стосовно мистецької й педагогічної дії ця триада категорій співвідноситься відповідно з триадами *Інтелект - Воля - Афект* та *Логіка - Етика - Естетика*, що зумовлюють класичну триєдність *Істини - Краси - Добра*. Кожна з цих категорій має своє наповнення.

Так, триада *Інтелект - Логіка - Істина* містить у собі достовірне знання, що не підлягає сумніву і є безвідносним ідеалом. Недаремно говорять, що правда в кожного своя, а істина одна.

Триада *Воля - Етика - Добро* акцентує увагу на *обов'язку, відповідальності й гуманності* особистості.

Триада *Афект - Естетика - Краса* охоплює передусім *емоції, почуття й переживання* людини.

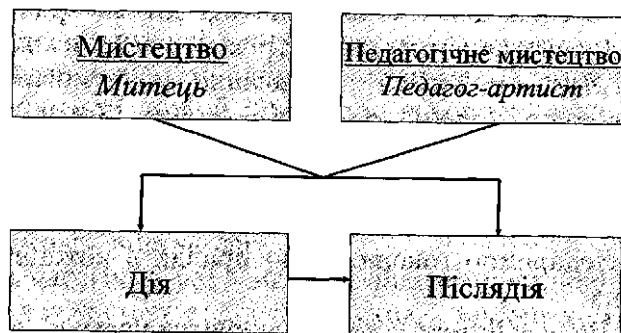
Для педагогічної дії єдність цих категорій є принципово важливою, адже якщо навчальний заклад, як зазначив П. Юркевич у своїй «Філософії серця», дав вихованцям «уміння знати без здатності переживати, а завдяки переживанням - співчувати», то він дав їм «світло без тепла», через що їхні знання будуть використані лише як засоби для задоволення самолюбства, а не для суспільного блага, щастя й удосконалення людей. Адже світ відкривається, робиться близьким людині не через знання, а через її серце, через емоції і почуття [6, 85].

На необхідності збереження цієї єдності наголошував також В. Сухомлинський, який зазначав, що «без емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток особистості. Подив перед прекрасним розковує навіть пасивних. В емоційному забарвленні думки - джерело бажання вчитися» [4, 106]. Видатний педагог-гуманіст говорив: «Здається, прямиий шлях: знання учителя - знання учня. Ні - краще так: "Знання учителя - почуття учителя - почуття учня - знання учня" - так буде коротшим шлях».

Крім того, саме завдяки емоційному впливу педагогічної дії забезпечується такий її результат, що зближує її з мистецькою дією, як післядія (схема 2).

Схема 2

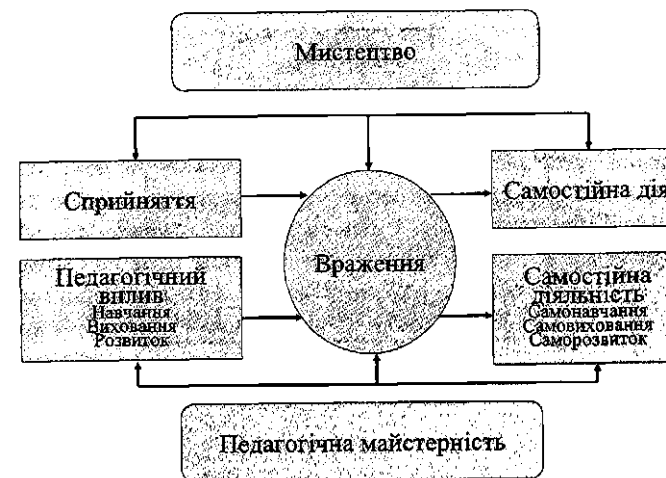
Подібність мистецтва і педагогіки

Чим сильніше твір мистецтва вразив особистість і вплинув на її свідомість та підсвідомість у процесі естетичного сприймання, тим більш сильною й тривалою буде його післядія. Так само відбувається і з педагогічною дією, яка через педагогічний вплив, що справляє сильне враження на вихованців, спонукає їх до наступних самостійних дій, перетворюючи процес навчання - на самонавчання, виховання - на самовиховання, розвитку - на саморозвиток і т.д. (схема 3). Адже ми знаємо, що процес навчання унеможливується без самостійного учіння учня. Тим більше, виховання і розвиток, які по суті є процесами створення умов і мотивації вихованців до самовиховання й саморозвитку. Не випадково ж А. Дістервег зазначав, що освіта і розвиток нікому не можуть бути нав'язані чи повідомлені. Кожен, хто бажає до них долучитися, може зробити це лише власними зусиллями. Ззовні він одержує тільки поштовх.

Щоб досягти такої сили впливу власної педагогічної дії на вихованців, педагог сам має бути естетично виразним, тобто бути *педагогом-артистом* (І. Зязюн), найвищим майстром своєї справи, який виконує її на найвищому - мистецькому рівні.

Враження як основа мистецької й педагогічної післядії

Оскільки існування мистецького твору уможливується завдяки забезпеченню триєдності *поезісу - мімезісу - техне*, то ці ж поняття стають визначальними й при характеристиці майстерності педагогічної дії (схема 4): *поезіс* як задум, ідея мистецького твору, що, екстраполюючись у педагогічну площину, трансформується у *педагогічний задум*; втілення мистецького задуму в життя, його представлення, достовірність (*мімезіс*) реалізується у педагогічній діяльності як *педагогічна дія*, яка відбувається і може спостерігатися; *техне* (за визначенням - те, що сприяє реалізації твору) співвідноситься, на нашу думку, з поняттям *педагогічної техніки*, яка допомагає викладачеві найкращим з можливих способів реалізувати певну навчальну чи виховну ідею в ході педагогічної взаємодії з вихованцями.

Єдність педагогічного задуму, педагогічної дії й педагогічної техніки виступає основою педагогічної діяльності і надає їй ознак педагогічного мистецтва, в якому розкривається краса педагогічної дії й реалізується неповторна творча індивідуальність педагога-майстра та його вихованців.

Схема 4

Естетичні поняття «поезіс – мімезіс – техне» у мистецтві й педагогіці

Отже, естетичні та етичні засади педагогічної діяльності задають ті ціннісні координати, у межах яких вона набуває якості краси педагогічної дії, що стимулює неперервне особистіше і професійне зростання як учнів і студентів навчальних закладів різних типів і рівні акредитації, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлює усвідомлення ними себе не лише предметами, що мають «вчитати» зміст певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння студентами, а і педагогами-майстрами, які прагнуть стати для своїх вихованців учителями життя, залишити яскравий і незабутній слід в їхніх душах і показати їм шлях до особистісної й професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. - К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. - 302 с.
2. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. - 3-тє вид., допов. і переробл. - К.: СПД Богданова А.М., 2008. - 376 с.
3. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. И.А. Каиров. - М.: Сов. энциклопедия, 1965. - Т. 2. - 911 с.
4. Сухомлинский В.А. «Не только разумом, но и сердцем...»: сб. ст. и фрагментов из работ / В. Сухомлинский / сост. и авт. предисловия Л.В. Голованов. - 2-е изд. - М.: Мол. гвардия, 1990. - 139[5] с.

Педагогічна майстерність як вияв творчої індивідуальності вчителя

5. Ушинський К.Д. Вибрані пед. твори: у 2-х т. /за ред. В.М. Столетова. - К.: Рад. школа, 1983.
6. Юркевич П.Д. Серце та його значення в духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П.Д. Юркевич // Юркевич П.Д. Вибране. - К.: Абрис, 1993. - С. 73-114.

Отыч Е.Н. Эстетика и этика педагогического действия

Педагогическое действие рассматривается как элементарная составляющая педагогической деятельности, которая отличается неповторимостью и своеобразием и выступает репрезентантом педагогического мастерства преподавателя и его творческой индивидуальности. Эстетика и этика этого действия - обуславливающие факторы качества и результативности педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагог, педагогическое действие, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство, эстетика, этика, качество и эффективность.

Otych O.M. Aesthetics and ethics of pedagogical action

A pedagogical action is considered in the article as elementary constituent of pedagogical activity which differs an uniqueness and originality and comes forward representative of pedagogical trade of teacher and his creative individuality. Aesthetics and ethics of this action is the stipulating factors of quality and efficiency of pedagogical activity.

Key words: teacher, pedagogical action, pedagogical activity, pedagogical trade, aesthetics, ethics, quality and efficiency.